

Egyház és kormányzati politika, 1989

Glatz Ferenc művelődési miniszter beszéde az egyházi képviselők értekezletén, 1989. július 6. (Részletek*)

DOKUMENTUM

Többször is megírtam az elmúlt évek során tanulmányaimban: az egyházakban nem azt az irracionális gondolkodást megtestesítő intézményt látom elsősorban, amit a 20. század militáns antiklerikális irodalma sulykolt a társadalomba, hanem olyan intézmények együttesét, amelyeknek a mai társadalmi keretek kialakításában döntő szerepük volt. Olyan intézményt, amely a társadalom mindennapi életében, a családi-házassági, gyermek-szülő, baráti és haragosi viszonyokban, vagyis az ember és ember közötti viselkedéskultúrában az együttélés összetartó normáit adta, és megtartásuk felett őrködött. Konzerváló és egyben megtartó ereje is volt társadalmainknak. Hadd tegyem még hozzá: olyan intézményeknek tartottam és tartom az egyházakat, amelyeknek tartalékai korántsem merültek ki...

Számomra ez azért is fontos, mert a kizárásos társadalmiszemlélettel szemben azon a véleményen vagyok, hogy minden olyan intézmény kapjon helyet a társadalom intézményszerkezetében, amelyik szerepet kaphat az egyén, az állampolgár önfenntartó-gazdálkodó-erkölcsi igényeinek kielégítésében. És az egyház ilyen intézmény. Látnunk kell, hogy a modern állam mégoly tökéletesnek hitt szervezete sem képes az egyén egész élettevékenységét átfogni, azaz ne is kísérelje meg az állam átfogni, mert ezzel korlátozza is. Mind szélesebb lesz az úgynevezett társadalmi életfennmaradás globális problémaköre: a háborús világégés veszélye, a környezet-pusztulás, a modern sorozatgyártás embert nyomorító hatása, a mégiscsak megmaradó szegénység, az etikai viselkedésnormák válsága, és így tovább. Mindinkább be kell látnunk, hogy nemcsak a politikának a tartalmát kellene átértelmeznünk, s szakítani a hagyományos párt(ok)politizálással, hanem mind erősebb figyelemmel kell kísérnünk azokat a közösségszerveződéseket, amelyek a 19. századból hozott politizálási kereteken felülemelkedve a globális emberi problémakörökkel foglalkoznak. Itt látom én az egyházak megújuló szerepét a 20. század végi Közép-Európában, így Magyarországon is.

Ebből a felfogásból következik mindaz, amit eddig képviseltem egyház és állam viszonyának újraépítése, újraforgalmazása közben.

*A szövegből a szervezeti és történeti eszmefuttatásokat elhagytuk. (A szerk.)

Az ellenőrző szerep feladásáról

Fel kell adni az egyház feletti minden ellenőrző szerepet. (Ez megkezdődött tavasszal az Állami Egyházügyi Hivatal felszámolásával.) Az állam azonban nem engedheti el az egyházak kezét a következő időszakban, hanem segítenie kell az egyházak talpra állításában. Menedzselő szerepet kell vállalnia. Kölcsönös bizalmat kell kialakítani és kölcsönös toleranciát egyházi és állami intézmények között. Meg kell találni az állami képviseleti testületekben a hívők, az egyházak képviseletét is.

Kezdjük az elsővel. Az állam és egyház viszonyának újragondolása direkt politikai kérdés. Hol, milyen intézmény révén gyakorolja az állam azokat a jogokat, amelyek őt megilletik az egyházzal kapcsolatban? Az eredeti javaslat, amely még a miniszterségem előtti hetekben készült, arról szólt, hogy a Miniszterelnökségen kapjon helyet egy tíz-tizenöt főnyi Egyházpolitikai Titkárság, s ez gyakorolja a volt hivatal megmaradt jogait. A közlönyben ennek az elképzelésnek a nyomait meg is találhatják. Ezzel a május második felében elének kerülő tervvel nem értettem egyet. Nem szólva most a tervezett személyi egybeesésekről, ezt a szervezetet nem joggal tartanák a hivatal utódának. Az én javaslatom az volt: mint általában a nyugat-európai demokráciákban, létesüljön a Művelődési Minisztériumban önálló egyházi főosztály, és a Miniszterelnökség mellett maradjon meg egy három-négy főnyi titkárság, amely a Vallásügyi Tanácsot működteti, s amely titkárság vezetője egyben a Vallásügyi Tanács elnökének (a miniszterelnöknek) és helyettesének (a művelődési miniszternek) tanácsadója. (A miniszterelnök és a Minisztertanács ezt a javaslatot fogadta el.)...

Az egyházak igazgatási képviselete felveti: megfelelő-e az egyházak parlamenti képviselete? Részben igen, hiszen jelen vannak a padsorokban. De a kétarcúságra jellemző módon a jelenlegi parlamenti bizottságok közül a kulturális, valamint ifjúsági bizottságban egyházi személyek nem kaphattak helyet. Épp azokban a képviselő-testületekben, amelyek működésük fő területei lehetnének. Vagy talán ezért? Hogy ne jussanak az ún. ideológiai terepükhöz, a neveléshez? Lehet, hogy rosszul következtetek, de az én elképzeléssel, gondolatmenetemmel ez a jelenlegi helyzet nem fér össze. Az elmúlt napokban éppen ezért levélben fordultam az Országgyűlés elnökéhez és kértem, tegyen lehetővé egy új beosztást, kapjanak helyet az említett bizottságokban az egyházi képviselők...

A szabad iskolaalapításról

A magyar társadalom jelentős része, beleértve az értelmiség bizonyos rétegeit is, csak most kezd majd azzal a gondolat-tal barátkozni: kapjanak az egyházak is szabad iskolaalapítási jogot. Ugyanolyan feltételeknek – szakmai-pedagógiai követelményeknek – feleljenek meg, mint a világi iskolák. Azt, a miniszterségem első napjaiban bejelentett elvet, hogy az állam iskolaalapítási monopóliumát feladni kívánjuk általában elfogadták. De másnap megkezdődtek a sugdosások az így létrehozható magániskolákról, egyfajta félelem a tömeges egyházi iskolától. Ennek a félelemnek, meggyőződés-

sem szerint, az a pedagógiai-ideológiai-tanügyi hadjárat az oka, amely nemcsak a nem állami alapítású iskolából, de még az iskolarendszer szervezeti felépítéséből is ideológiát gyárt. (Ismerjük az ún. „polgári”, illetve „burzsoá” jelző minősítő erejét.) Várható, hogy az alternatív iskolarendszer keretében felállítható nyolcosztályos gimnáziumot is milyen szociális demagógiával fogják támadni.

A félelem másik oka a tájékozatlanság. Meg kell értenie a magyar társadalomnak, hogy az egyházi iskolák nem a „klerikalizmus fészkei”. Nem az egyházak papi utánpótlását képezik, hanem a jövő mérnökeit, orvosait, tanárait vagy éppen szakmunkásait. Kétségtelen, az egyházi iskolák hatására nőni fog a hívők tábora az országban. Ez viszont a lelkiismereti szabadság kérdése egy szabad, liberális államban. (Természetesen nincs kimutatás, hány ateista állampolgár nevelkedett korábban egyházi iskolában.)...

De vajon nem éppen az a társadalom érdeke, hogy minél többféle felfogás, érték szakadhasson fel a társadalomból?

A kialakítandó új oktatási koncepcióról nyilatkozva többször kijelentettem: meggyőződésem, hogy az Európába betagozódni akaró Magyarországnak, e kicsiny országnak kulturális létérdeke, hogy az iskolarendszere alternatív legyen. Vagyis a települési adottságoktól függően egymás mellett élhessen a 8+4, a 4+8, vagy akár a sokak által pártfogolt 6 + 6 éves rendszer. De nemcsak a rendszert kell az alternativitásra alkalmassá tenni, hanem magukat az iskolákat is. Legyen az egyes iskoláknak egyéni arculata. Térjenek el, a kötelező minimumkövetelményen túlmenően, a plusz műveltségi anyagban is egymástól. Többek között ezért is vagyok az iskolaönállóság, az iskolaszékek kialakítása mellett. Ebbe a sokszínű, az 1990-es évekre kialakítandó iskolarendszerbe teljesen beleillik a felekezeti iskola. A katolikus, a református, az evangélikus, a zsidó gimnázium, mindegyik más és más műveltség- és viselkedésményeket követ. (Sőt, a katolikuson belül például ismeretes az eltérés a különféle rendek oktatási irányelvei között.) De miért baj ez? Miért kell egy országot iskolapolitikájával szellemileg gleichhaltolni? (Ebben nőtt fel két-három generáció, elég baj ez.) Hogy ez megnyitja az utat a differenciálódás felé? Kétségtelen. De miért baj az, ha lesznek jobb iskolák és gyengébb iskolák? Sokan félnek az úgynevezett elitiskolától. Ahol nagyobb az idegen nyelvi, a

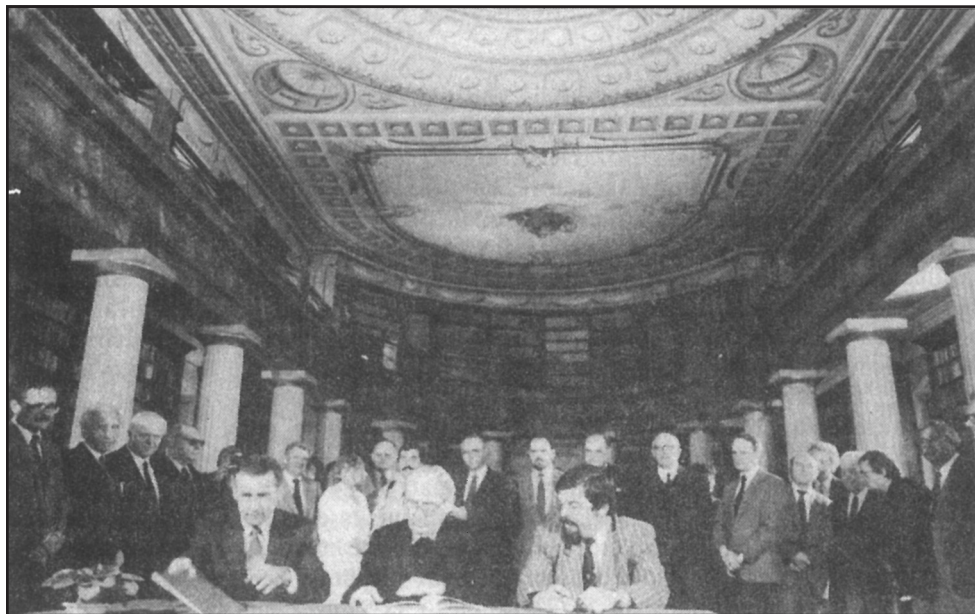

Albert Reichmann (alapító), Bakos Lajos (Zsidó Világszövetség Kelet-Európai Iroda), Bielek István (Fővárosi Tanács) és Glatz Ferenc művelődési miniszter aláírják az izraelita alapítványi iskola alapdokumentumát, 1990. január 22. Az izraelita alapítványi iskola megnyitó ünnepsége, 1990. december 17.

tanulási, általános műveltségi követelmény. Ilyeneknek mondják az egyházi iskolákat is. De kérdelem én: inkább ne engedjünk erősebb iskolát, inkább nivelláljunk lefelé – mint azt a szovjet típusú iskolapolitikai koncepció teszi?

Az iskoláról kialakított közvélemény gyakran félelmetes pontossággal tükrözi a társadalom általános berendezkedéséről kialakult véleményét. Verseny viszont lesz. Verseny az iskolák, a tanári karok között. És verseny a jó tanárért. Majd a társadalom, a szülők, a gyakorlat kihívása jobban megmozgatja a tanári társadalmat, mint a legkülönbözőbb pedagógiai ösztönzések. És a magyar tanári társadalomban sok szellemi tartalék rejlik. Mindezzel csak jelezni kívántam: sok értetlenséggel fogunk majd találkozni az egyházi iskolák újraindításakor.

Sárospatakon aláírják a hajdani református kollégium visszaadásáról szóló okmányt. 1990. március 21.

A fenntartás lehetőségeiről

Mi a finanszírozás alapelveiben szakítani kívánunk a szovjet típusú kultúrpolitikával. Egyrészt feladjuk az iskolaalapítás állami monopóliumát, másrészt kialakítjuk az egyén, az állampolgár finanszírozását. A költségvetési pénzt az adófizetők zsebéből nyerjük, tegyük tehát számukra lehetővé, hogy 18 éves korig, amíg a közösség fizeti az oktatási költségeket, ebből a ráeső rész ellenében olyan iskolába küldje gyermekét, amilyenbe akarja. A gyermeke taníttatására fordított pénzhányad akkor is jár neki, ha állami, egyházi vagy éppen magániskolába küldi csemetéjét. A normatív finanszírozás lehetővé teszi, hogy a társadalmi érdeklődés, a tanulói létszám alakulása beleszóljon az iskolák közötti versenybe. Az egyházi iskolák

egy tanuló után ugyanannyi állami támogatásra jogosultnak, mint a megfelelő állami intézményben tanulók. Ez alapelvünk – és vonatkozik a magán közoktatási intézményekre is. Remélem, ezen alapelvhez a törvényes keretet el is fogadja majd az Országgyűlés. Külön kérdés természetesen, hogy az iskolaalapító – jelen esetben az egyház – mennyi költséget áldoz még iskolájára a normatíván felül...

Bizonyára adódnak majd konfliktusok az állami és egyházi iskoláztatási szféra között. Nem a tartalmi kérdésekben. Hiszen az állam iskolafelügyeleti joga lehetővé teszi, hogy az alternatív iskolarendszer tartalmi alapja, a nemzeti tanterv minden iskolában – így az egyháziban is – kötelező érvénnyel mértékadó legyen. Az egyéb szakmai feltételekre ugyanígy vonatkozik ez. De lesznek majd konfliktusok a régi iskolák visszaadása körül. A tanácsok talán nem mindenütt fogják azt megérteni, hogy az egyházi iskola ugyanúgy a településnek ad iskoláztatási jelentőséget, mint az állami. De ha túl is emelkedik a tanácsi tisztviselő a berögződöttségen, meg kell birkóznia az egyházi és állami iskolarendszer beiskolázási különbségével. Az állami beiskolázás helyi érdekeltségű, míg az egyházi egyházkerületi vagy országos. Ha a község vagy kerület átad egy iskolát az egyháznak, az egyház oda nemcsak a kerület vagy a város gyermekeit veszi fel, s ez az állami iskoláztatás számára helyi nehézségeket okozhat, hisz neki a község, kerület gyermekét el kell helyeznie...

Támadhatnak majd félelmek az átadott iskolák tanári karában is. Az egyház feltehetően nem vesz át mindenkit, így összeszokott tanári karoknak kellene felbomlaniuk. Már most szeretném óvni az egyházakat a szélsőségektől. Ne ragaszkodjanak ebben a dogmákhoz és az ellendogmákhoz. Ne zárkózzanak el attól, hogy ahol a tanács megértő, a visszakapott iskolában vállalják – szerződésileg kötelezve magukat –, hogy az ateista követelmények szerint is ellátják a helyi beiskolázási igényeket. Miért ne lehetne egy iskolaépületben hívők és nem hívők osztálya? A tanári kar is

Németh Miklós miniszterelnök munkaabéden látja vendégül a magyar egyházak és felekezetek vezetőit. 1990. április 18.

megtanul majd békésen egymás mellett élni. Fogadjuk el: egyház és állam új típusú együttélése még eddig nem ismert életkereteket és művelődési kereteket fog kimunkálni.

Értelmiségképzés

Végül külön szeretnék szólni az egyházi értelmiségképzésről, illetve az egyház jelenlétéről az értelmiségképzésben. Az egyház gyűjteményei nemzeti gyűjtemények, az egyház történelme része a nemzet történelmének. Mégis ma ott tartunk, hogy a gyűjteményeknek nincs megfelelő kezelő apparátusa. Az egyházi iskolák részei a nemzeti iskolarendszernek, még sincs megfelelő papi tanárállomány. A pártideológia primátusát feladó államban szükség van a lelkipásztorokra, sőt a szabad hittanválasztásnál a hitoktatókra is, de egyházainknak nincs elegendő, jól képzett kádere. Amikor arról szóltam, hogy az állam segítő kezet nyújt az egyháznak, akkor arra is gondoltam: segítenünk kell az egyházi értelmiségképzés helyreállításában. A teológiai képzést – ha az egyházak ezzel egyetértenek – szívesen látjuk ismét egyetemeken. Nem hiszem, hogy akár a debreceni, akár a pesti vagy egyszer majd talán az egeri felsőoktatási intézmények ne fogadnák szívesen a teológiai fakultásokat. A teológia a modern világban nem egyszerűen papképzés. A teológia a jól kiépített nyugat-európai egyetemeken világiak által is látogatott, magas színvonalú egyházi műveltséget adó kar vagy szak.

A magyarországi helyzet – mint általában a szovjet típusú állami-kulturális intézményrendszer lebontása és egyidejűleg egy új felépítése – új, még nem ismert szervezeti formákat hozhat létre...

Ahhoz, hogy az egyházi iskolarendszer az új magyar oktatási rendszer önálló, de mégis szerves része legyen, számításaink szerint négy-öt esztendő szükséges. Ehhez türelem, jóindulat, ennek kölcsönös feltételezése szükséges, vagyis: bizalom és nyíltság.